

Huomioita eräästä »Seitsemän veljksen» koomillisesta kohtauksesta.

(Aleksis Kivi: Kootut teokset I, ss. 163—82.)

Epäilemättä professori V. Tarkiainen on oikeassa lausuessaan »Seitsemän veljksen» rakennetta ajatellen, että »me elämme jokaisessa kohtauksessa vain sen nykyisyyttä, muistelematta mitä edellä on ollut, ajattelemta mitä jäljestä on tuleva» (»Aleksis Kivi» 491). Tältä pohjalta lähtien emme tehne väärin, vaikka irroitammekin tässä tutkielmantapaisessa Jukolan Juhanin jouluilottelun, »jussintanssin», yhteyksistään ja koetamme suorittaa sen yksityiskohtaisen »läpivalaisun».

Elämänriemu liekehtii tuskin missään »Seitsemän veljksen» kohtauksessa niin valtavana kuin Juhanin jouluiltaisessa tanssissa ja mekastuksessa. Tässä niinkuin niin monessa muussakin »Seitsemän veljksen»

ilostelevassa situaatiossa tunnelma kohoaa vaihteittain. Siksi on paikallaan kuvata sen lähitausta, edeltävät vaiheet, joiden kautta aluksi hillitty ilo muuttuu taivasta tavoittelevaksi remuamiseksi. Sään lauhtuminen suojaiseksi, äsken tullut lumi ja luonnon viihtyisyys keskellä talvea käyvät joulun edellä. Mutta ei luonto yksin ole antamassa jouluntuntua. Joulusauna, juhla-ateria, ei vähimmin jouluolut ovat virittäneet leppoisan tunnelman. Paini muodostaa mielialan nousussa väliasteen. Sen jälkeen jouluillaan juhmallisuus ottaa Juhani täydellisesti valtoihinsa, ja hän saa halun esiintyä veljessarjan johtajana. Kuvaavaa on, ettei hän anna vakinaisen »papin» Simeonin hoitaa kirkollista virkaa, vaan tunnelman kohottamiseksi hän itse aloittaa yllättävän pateettisesti joulunvieton sanoen: »Öitä on monta, mutta joulu on vaan kerran vuodessa, ja sentähden iloitkaamme nyt. Iloitse, sinä jouluhuone, iloitse koko Israelin maa! Tänä yönä, tällä hetkellä on tapahtunut suuri ihme Babylonin kaupungissa. Iloitkaamme! — Mitä leikkiä löisimme? Syömmekö joulupaistia? Pistämmekö sikaa, vai sohimmekö suutaria?» Näin Juhani suorittaa pelinavauksen. »Huumorin täydet valot» — Kupiaisen sanontaa käyttääksemme — syttyvät jo näiden Juhani sanojen ylle. Kirkollinen juhmallisuus ja lapsellinen leikkimishalu, suuri ja pieni, on niissä asetettu vastakkain, ja tuloksena on vapauttava hilpeys. Saarnamies Juhani onkin lukijan suureksi riemuksi yhtäkkiä muuttunut meluavaksi poikaviikariksi, joka ei suinkaan mekastustansa tähän jätä, vaan kaikki on vasta alkusoittoa. Juhani toteaa oluen vaikuttaman »pienen leiskauksen tuolla ylikerrassa», ja se panee hänen muutenkin vilkkaan verensä kuohahtelemaan yli äyräidensä. Hänen riemunsa asteittaisen nousun Kivi on merkinnyt vuorosanoihin kuin karttaan ikään. Juhani sanat: »Nuoren miehen naimattoman elämä on tanssia. Eikös niin Timo?» paljastavat suunnan, mihin hän patoutuneita voimiansa alkaa purkaa. Tähän viittaavat myös vähän myöhemmin lausutut: »Tämä elämä käy laatuun; onhan se välimmiten lystiäkin ja nostelee hieman kantapäitä.»

Näiden vuorosanojen aikana Juhani mieliala on kohonnut yhä korkeammalle. Pian se alkaa etsiä muutakin purkautumistietä kuin suun ja löytääkin sen. Hän aloittaa voimia kysyvän »jussintanssinsa», ja Eero saa laulullaan säestää. Tällä Juhani yksintanssikohtauksella on selvä näytelmällinen luonne, ja siitä johtuukin, ettei yksityiskohtia ole tarkasti esitetty. Esim. Runebergin »Hirvenhiihtäjän» Tobiaksen tanssin kuvauksessa on detaljeihin kiinnitetty paljon enemmän huomiota. Kuitenkin saamme Juhani huudahduksista ja toisten veljesten, varsinkin Aapon, välihuomautuksista selvän kuvan itse tanssista ja sen asteittaisesta kiihtymisestä. Näemme Juhani karhumaisen liikehtimisen, valtavat hypyt,

»permantopalkin löylyttämisen», (Simeonin mukaan) »kukkokin jo hirmustuen kirkaisee tälle jumalattomalle menolle ja jyskinälle». Ei Simeonin nuhtelu Juhania peloita, sillä sen jälkeenkin hän hyppii vielä parikymmentä »loiskausta» tätä turkkilaistanssia. Voimme kuvitella, että Juhani tällöin on tuntenut »itsensä koko maailman herraksi», ja muut veljekset näyttävät hänestä pieniltä ihmispoloisilta, jotka voi polkea maahan. Niinpä hän heittää hillittömän kerskailun kohti ihastuksesta hihittävää Timoa: »Pois tieltä! Muutoin sotken sinun liiskaksi kuin kasakan-hevonen juopuneen markkinapokon. Hih!» Lopulta Juhani fyysillisesti väsyvä tähän hirmumenoonsa jatkaakseen mielikuvituksellaan ja puheillaan samaa mekastusta. Ensin hän kuitenkin tasoittaa hengitystään huudahduksilla: »Lalla, laa, laa! Sepä vasta pölytystä oli. Hehheh!» Sitten hän intoutuu mitä riemullisimpaan Karja-Matin häiden kuvaukseen, häiden, jotka olivat samalla Juhaniin »ensitanssiaiset», niinkuin hän itse niistä kertoo: »Toisen kerran ijässäni tanssahtelin. Ensimmäinen tapahtui Karja-Matin häissä, joissa ei löytynyt naisenpuolta kuin kolme vanhaa ämmää, mutta miehiä aika liuta. Mutta kas kun Matti prykäsi meille pari kupillista mukeaa kahvipunssia, niin ei sitten yhtäkään muuta kuin löylyttämään permantopalkkia, me ukot keskenämme; ja huokailpa allamme syntinen maa. Ämmä-rukat kiittivät päästyänsä koko leivotuksesta; mehän oisimme tanssittaneet heitä ryysyiksi. Voi sinun peijakas kumminkin!»

Impivaaran joulunvieton huippukohdassa, Juhaniin tanssikohtauksessa, ei Juhani yksin ole näkyvässä, vaan Eeron laululla on siinä huomattava osuus. Se ei vain säestä »jussintanssia», se antaa myös tietyn humoristisen lisän koko mekastelulle. Eeron lauluunsa sisällyttämät »kanaljavikkelydet», sellaiset kuin:

»Jussi, pussi, Jukolan Jussi!
 Jussi, jassi, jauhokuono
 Porsaan pahan pölyttäjä
 Sikoläätin lämmittäjä!»

lentävät kohti remuavaa Juhania yhtä hyvin suunnattuina, yhtä terävinä kuin tavallisesti. Ei ole Eeron vika, etteivät ne Juhania tavoita, vaan Juhaniin riemu on niin korkealla, tavallisen ihmislapsen »surut ja mielmurteet oljentelevat» tällä hetkellä hänestä niin kaukana, että häneen suunnatut pilkkanuolet kirpoavat maahan kuin panssarista. Kerrankin Jukolan Juhani saavuttaa henkisen haavoittumattomuuden tilan, tilan, jossa hänen englantilainen kaimansa sir John Falstaff elää aina, mutta tällöinkin on näissä iloitsemisen mestareissa ero kuin yöllä ja päivällä. Falstaffin estää häkeltymästä älyllinen tasapaino, kynnillinen muista

piittaamattomuus ja peloton sanavalmius, Juhanin fyysillinen voimantunne, valtavaksi paisunut elämäniemu, haltioitunut mielikuvitus, hänen kansalleen ominainen ihmeellinen kuvitteellinen voima, joka jo Kalevalassa kohoaa huimaavaan korkeuteen. — Kuitenkin teemme väärin, jos pidämme »jussintanssia» vain »kahden kauppana». Kupiaisen laajoja, kokonaisnäkemyksestä lähteviä linjoja seuraten voimme väittää, että keskeisenä tekijänä tässä remuavassa joululoittelussa on joulutunnelma, joka »kietaisee siinä syliinsä veljekset niin sanoaksemme sekä fyysillisesti että psyykkillisesti» (Kupiainen: *Huumori suomalaisessa kirjallisuudessa* I, 181). Juhani ja Eero tulevat tuon tunnelman tulkeiksi, Juhani on samalla narri (Eeron) ja naurattaja (esim. Timon). Jokainen veljeksistä on aluksi mukana tässä yhteisessä ilonpidossa, mutta Juhanin remuamisen kohotessa yli tietyn rajan ei kaikkien veljesten mieliala jaksa kohotakaan vanhimman veljen haltioitumisen tasolle. Veljesten erilainen suhtautuminen Juhanin tanssiin valaisee verrattain paljon kunkin veljeksien luonnetta. Eero iloitsee kerrankin vilpittömästi mukana, vaikka ei maltakaan olla letkauttelematta Juhania, ja tuntuu siltä, että hän myös nauttii tahdinmäärääjän osasta, jonka hän on saanut. Vaikka hänen pilkkansa ei tällä kertaa satukaan maaliin, hän on sittenkin iloinen, ja syyn ymmärrämme hyvin. Hän pääsee ikänsä ja kokonsa aiheuttamasta alemmuuskompleksista, kun näkee Juhanin poikamaisen hyppelyn. »Poika-Jussiksi» pääsi Eero sanomaan Juhania jo painin aikana, ja kun Juhani tanssiessaan menettää sen vähäisenkin arvovallan, mikä hänellä Impivaarassa on, Eero tuntee olevansa entistä vähemmän »hännän huippu» ja »tiuskea rakki». Simeoni on sama elämäniloa ymmärtämätön saarnaaja kuin tavallisesti, kuten hänen aikaisemmin mainittu vuorosanansa osoittaa. Aapoonkin Juhanin hilpeys tarttuu, vaikka hän suhtautuukin Juhanin ilonpitoon pidättyvästi myhäillen. Kuvaavaa on, että hän ehtii tekemään Juhanin hurjan hyppelyn aikana tarkkoja huomioita ja pukemaan ne sanoiksi: »Viehän sinusta hengen tuo turkkilaistanssi», ja vähän myöhemmin: »Onpa nahkahihnansa löylyssä tuolla takana. Pompahtelepa se; pompahtelee ylös, pompahtelee alas, piesten vuoroon hänen selkäänsä ja pakarointansa. O sinä!» (Eräitten yksityiskohtien takia tulevat Sancho Panzan jutut itsensä kurittamisesta mieleen näitä Aapon sanoja lukiessamme). Tuomas sanoo Juhanin tanssin aikana vain yhden vuorosanan: »Onhan tuota jo tuossa, Juhani.», mutta siitä välähtääkin esiin koko hänen »perusihmisensä»: kuiva asiallisuus, innostuksen puute, harvasanaisuus ja pyrkimys esiintyä toisten hillitsijänä, mikä halu törmää vielä samana jouluyönä Juhanin iloiseen kuohahteluun niin valtavana, että tuo konflikti heittää koko veljessarjan Impivaarasta takaisin Jukolaan olosuhteissa,

jotka ovat joulunvieron ja »jussintanssin» jyrkkä vastakohta. Timon on Juhanin mekastus ottanut niin täydellisesti valtoihinsa, ettei hänen ja »mekkarin» riemussa ole suurtakaan eroa.

Kirjallisuudentutkimuksemme on jo asettanut »jussintanssin» sille kuuluvaan asemaan Kiven tuotannossa. Kupiainen (mts. 151) on sitä mieltä, että Impivaaran joulunvietto ja Laurin saarna Hiidenkivellä muodostavat tietoisesti riemuitsevimmät kohtaukset »Seitsemässä veljeksessä». Itse tuosta tanssista on Tarkiainen sanonut olennaisimmat piirteet, kun hän on kirjoittanut (mts. 528): »Siihen ei pysty toisten nauru eikä pilkka. Tekijä näyttää nauttivan siitä. Hänen taitelijasilmänsä viehättävät sen suuret, kömpelöt muodot ja liikkeet. Hän sallii siinä, kuten joskus muulloinkin, puhtaasti ruumiillisen, luonnonomaisen puolen ihmisoliossa päästä hetkeksi valtaan ja raivota itsensä uuvuksiin».

Kaikkihan tiedämme, että kun elämänilo kohoaa yli tietyn rajan, se saattaa purkautua eri tavoin. Hymy ja nauru ovat tavallisimmat hilpeyden ilmaisumuodot. Jukolan Juhanille nämä eivät riitä. Hänen pitää ilmentää jouluillan hyvinolontunnettaan koko valtavalla fyysillisellä voimallaan, joka »jussintanssissa» tulee niin selvästi näkyviin. Kivi ei ole ainoa runoilijamme, joka on aurinkoisella huumorillaan yksintanssiaihetta käsitellyt. Kupiainen on viitannut (mts. 53) Runebergin »Hirvenhihtäjien» Tobiaksen tanssiin, jota on pidettävä kirjallisuudenhistorialliselta kannalta Juhanin joulutanssin ensimmäisenä edeltäjänä. Juhanin koreografia tuskin kohoaa hänen heimoveljensä esityksen tasolle. Se on liiaksi voimamiehen hyppeilyä, että siihen sopisi Ontruksen Tobiaksen tanssia kuvaava arviointi:

»Åter att dansa, min vän, om på klack, om på tå det beror här,
Har han sin like ej sett, om det gäller att flat som en kringla
Sjunka mot golfvet, och lik en rakett uppspritta tillbaka.
Allt vid hans dans är fullkomligt, båd armarnes svängning och
benens,
Sjunger han, sparkar han, knäpper han, stampar han, hvisslar
han, ler han.»

Taiteellisina suorituksina näillä Runebergin ja Kiven suorituksilla on kuitenkin huomattava ero: Kiven riemuisa jouluiloittelu tapailee huumorin ylärajoja, »Hirvenhihtäjien» neljännen laulun humala- ja tanssikohdauksesta tuskin voidaan sanoa samaa, niin hupaisia, jopa loistavia yksityiskohtia kuin siinä onkin. Mistään varsinaisesta opin ottamisesta ei voine olla kysymys, niin erilainen hengeltään tämä Kiven elämänriemun

apoteoosi on. Viljanen on teoksessaan »Runeberg ja hänen runoutensa» (s. 281) valaissut näiden kuvausten suhdetta: »Vienan miesten humalakuvaelma ennakoi sekin nerokkaalla tavalla Aleksis Kiven kuvauksia ja erästä kansankuvaustaiteemme lempiaihetta yleensä. Raisussa iloittelussaan se voisi rikkoa eepoksen klassillisen ryhdin, ellei runoilija loppunoussussa voimakkaalla kädellä alistaisi myöskin laukkukauppiaiden episodiat palvelemaan ideaalista näkemystään.» Tätä tulkintaa vastaan voitaisiin huomauttaa, että Runebergin eepoksen monet sentimentaaliset kohdat vaativat vastapainokseen tasapainoisen kokonaisuuden syntymiseksi »raisuakin iloittelua».

»Seitsemästä veljeksestä» löydämme Juhaniin mainion kuvauksen Turun kaupungin herrasväestä, jossa tunnelma on yhtä riemullinen. Sen ilostelevasta huumorista on V. Tarkiainen (mtss. 543—44), antanut niin lopullisen kuvan, ettei ole syytä puuttua siihen tarkemmin. Jos »jussintanssiin» sitä verrataan, voi panna merkille erään peruseron. Juhaniin joulumekastuksessa on ruumiillinen puoli selvästi etualalla, jopa niin, että fyysillisellä voimantunteella on siinä hallitseva asema. Herrasväen kuvauksessa sitävastoin aine ja henki ovat paremmin tasapainossa. Siinä ei luoda huumoria väellä ja voimalla vaan kevein siveltimenvedoin. Juhaniin oma riemuntunne kasvaa tällöinkin yhtä korkealle ja tulee yhtä vilpittömästä sydäimestä kuin jouluiltanakin. Näitä kahta koomillista kohtausta toisiinsa verrattaessa pitäisi nähdäkseni ottaa huomioon tapahtuma-aika ja -paikka. Jouluiloittelemme suoritetaan Impivaaran pirtissä lumen peittäessä maan, mutta Turussa Juhani tekee hauskat havaintonsa ulkoilmassa lämpimänä vuodenaikana. Tuntuu kuin nämä vastakohdat antaisivat oman sävyn kummallekin kuvaukselle. Niin vähäinen yksityiskohta kuin Juhaniin kaupunkilaiskuvaus »Seitsemässä veljeksessä» onkin, lienee sitä pidettävä sen ilmavuuden, sen aistihavaintojen ihmeellisen tuoreuden, sen keveyden, sen verrattain eloisan tyylin takia niihin koomillisiin kohtauksiin kuuluvana, joissa Kiven huumori on puhjennut kauneimpaan kukintaansa. — Vielä eräs seikka sopii tässä yhteydessä mainita. Kiven tutkijat (mm. Tarkiainen ja Koskenniemi) ovat kiinnittäneet huomiota Juhaniin herrasväen kuvauksen huumorin monisuuntaisuuteen: Juhaniin näkemis- ja kertomistapa on humoristista, Juhani itse seisossaan »suu mareissa» ja kimppu häränvuotia olalla katsomassa kaupunkilaisten »teerenpeliä» on naurettava ilmestys kaupunkilaisoloissa. Tällöin voisi Jukolan veljessarjan vanhin kehua Falstaffin tavoin: »Tuon narrimaisesti kokoontöhrityn savimöhkäleen, tuon ihmisen, aivot eivät kykene keksimään muuta naurettavaa, kuin mitä minä olen keksinyt tai minusta on keksitty. Minä en ole ainoastaan itse sukkela, vaan syynä myöskin tois-

ten sukkeluuteen» («Shakespearen Draamoja IV. Kuningas Henrik IV II osa», s. 13).

Niinkuin aikaisemmin on mainittu, on Jukolan Juhanin joulutanssi melko yksinäinen tapaus kirjallisuudessamme. Sitävastoin sen »peräkaneetille», Karja-Matin häätansseille, löydämme vertauskohtia omankin aikamme taiteen kansanelämän kuvauksista. Sitä lukiessa tulevat mieleen Sallisen »Jytkyt» ja Sillanpään esikoisteoksen Taave-pojan juhannustanssinäkemykset. Kaikissa näissä on luonteenomaisena piirteenä jonkinlainen kansallemme ominainen iloton ilonpito, jos niin käy sanominen, jonkinlainen »tanssihartaus», jossa tanssi otetaan yhtä vakavalta kannalta kuin paraskin »tinkityö». Kivi on huitaissut oman maalaistanssinkuvauksensa parilla kolmella leveällä siveltimenvedolla, jotka ilmeikkyydessään ovat mestarillisia. Humoristisen sävyn sille antavat sen erikoispiirteet: »pölkkyparissa» tanssi, siinä ilmenevä primitiivinen voima, sanamaalailu («löylyttämään permantopalkkia», »huokailipa allamme syntinen maa», »leivotus», »tanssittaneet heitä ryysyiksi») ja koko tuo kömpelö, mutta vauhdikas meno ja mekastus, joka Juhanin mielikuvituksessa suurtuu räiskyväksi ilotteluksi, jossa miehinen voima on siinä määrin etualalla, että se senkin vuoksi sulautuu sopusointuiseksi kokonaisuudeksi »jussintanssin» kuvauksen kanssa.

Seppo Siltavuori.